

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлюються структурні компоненти професійної компетенції майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Ключові слова: компетенція, компетентність, художньо-естетична освіченість, майстерність, психолого-педагогічна культура, рефлексія.

The article highlights the structural components of professional competence of future teachers of fine arts.

Key words: competence, art-aesthetic education, skills, psychological and pedagogical culture, reflection.

Постановка проблеми. Практика формування педагогічного професіоналізму майбутніх учителів в умовах становлення національної школи свідчить, що ця проблема виявилася сьогодні на перетині багатьох загальнонаукових, соціально-культурних і морально-естетичних процесів. Зростання ролі творчої особистості майбутніх вчителів образотворчого мистецтва набуває особливої актуальності і відбувається шляхом розвитку їх фахової компетенції, вдосконалення їх теоретичної та практичної підготовки.

Формування компетентності майбутнього вчителя на сьогоднішній день є однією із актуальних проблем освіти і може розглядатися як вихід із проблемної ситуації, що виникла через протиріччя між необхідністю забезпечити якість освіти та неможливістю вирішити цю проблему традиційним шляхом. Компетентнісний підхід в сучасній освіті повинен забезпечити вищий рівень компетентності суб'єктів навчання. Даний рівень репрезентується сформованістю у суб'єкта наукового поняття компетентність як єдності, де наукова орієнтована основа дії визначає логіку її практичного виконання, яка полягає у інтелектуально-моральній саморегуляції, спрямованій на ефективне вирішення суб'єктом певних життєвих проблем. Компетентність цього рівня як відповідне уміння спонукається мотиваційною основою, провідним мотивом якої є прагнення до самоствердження, а також переживання почуття гідності та широкі соціальні мотиви. Йдеться про компетентність як про нову одиницю виміру освіченості людини, при цьому увага акцентується на результатах навчання, в якості яких розглядається не сума завчених знань, умінь, навичок, а здатність діяти в різноманітних проблемних ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування ключових, загально предметних та предметних компетентностей завжди була у центрі уваги українських науковців – Ю. Бабанського, Т.Байбари, Н.Бібік, О.Біди, С.Бондар, М.Вашуленка, І.Гудзик, Л.Коваль, О.Локшиної, О.Онопрієнко, О.Овчарук, О.Пометун, К.Пономарьової, О.Савченко, С.Трубачевої та ін. проблема фахової компетентності вчителя образотворчого мистецтва певною мірою

знайшла висвітлення у науково-методичних дослідженнях О. Бараболі, І. Бех, М. Гловань, В.Кавун, В.Хименець.

Мета написання статті. Метою даної статті є висвітлити структурні компоненти професійної компетенції майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. За підсумками дискурсивного аналізу поняття компетентності, ми визначили, що найбільшого поширення набуло визначення компетентності як сукупності знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію. Набір ключових компетентностей в теорії і практиці професійної освіти різний, але в сформованій професійній компетентності вчителя можливо виділити три складові, зокрема: знання (ступінь оволодіння науковою інформацією); особистісна та професійна позиція (ціннісно-смыслові, морально-світоглядні орієнтації); професійна культура (як синтез ціннісних орієнтацій і творчої діяльності на основі нових інформаційних технологій).

Таким чином зважаючи на те, що в процесі навчання у ВНЗ майбутній вчитель образотворчого мистецтва набуває комплексу компетенцій, які складають початковий рівень компетентності, то доцільно охарактеризувати дану категорію та визначити особливості її структурних елементів. Так, І.Г.Галяміна вважає, що компетенція – це здатність і готовність застосовувати знання і уміння при розв’язанні професійних завдань в різноманітних областях – як у конкретній області знань, так і в областях, слабо прив’язаних до конкретних об’єктів, тобто це здатність і готовність проявляти гнучкість у мінливих умовах ринку праці [4: 7]. В.І. Байденко вважає, що “компетенція – це здатність робити щось добре, ефективно в широкому форматі контекстів з високим ступенем саморегуляції, саморефлексії, самооцінки, з швидкою, гнучкою й адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища; відповідність кваліфікаційним характеристикам з урахуванням вимог локальних і регіональних потреб ринків праці; здатність виконувати особливі види діяльності й робіт у залежності від поставлених завдань, проблемних ситуацій і т. ін. [1: 5]. Фролов Ю.В., Махотін Д.А. означають компетенцію як відкриту систему процедурних, ціннісно-смыслових і декларативних знань, що включає взаємодіючі між собою компоненти, які активізуються і збагачуються в діяльності по мірі виникнення реальних життєво важливих проблем, з якими

стикається носій компетенції [10: 38]. У наведених означеннях компетенції присутня практична спрямованість діяльності, ціннісна складова, рефлексія.

Екстраполюючи окреслене на площину процесу фахової підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва, зазначимо, що вже сама специфіка художньо-педагогічної освіти диктує необхідність спрямування навчального процесу на єдність таких структурних елементів професійної компетенції майбутніх вчителів образотворчого мистецтва як художньо-естетична освіченість, майстерність, психолого-педагогічна культура, рефлексія.

Художньо-естетична освіченість як основа професійної компетенції вчителя образотворчого мистецтва має включати:

1) художньо-естетичне сприйняття творів мистецтва, що реалізується шляхом естетико-екскурсійної практики. Проте наукове сприйняття художніх робіт з історії мистецтва не повинні мати перевагу над сприйняттям емоційним, естетичним. Як визначав А.В.Бакушинський: “Погрожуючи розкласти та послабити естетичне переживання розсудливим аналізом, історичними екскурсами та паралелями, культурно-побутовою оболонкою можемо знівелювати художньо-естетичну цінність” [2: 112]. Обов’язковим у даному процесі є присутність психологічного стану, як естетичної дії – милування.

2) аналіз творів мистецтва. Твори мистецтва розглядаються як символ та зовнішнє вираження творчої суті художника. З’ясування естетичних зв’язків між художником та тим хто сприймає та глядачем проходить одночасно з аналізом художнього твору, коли вирішуються наступні питання: відношення мистецтва до дійсності; художній твір як символ творчості; мова творчості та його елементи – зміст, форма, техніка, фактура тощо; стиль як гармонія естетичного впливу; школа, напрямок, епоха; процес художньої творчості [6]. Виявлення стилю як фактору творчого процесу, що впливає на метод художника та його орієнтацію по відношенню до світу.

3) формування художньої концепції. Внутрішня стурбованість при зустрічі з творами мистецтва гармонійно пов’язана з методом творчого художнього оформлення емоційних вражень людини. Під художньою концепцією розуміють глибокий життєпис та світогляд, що має як індивідуальне, так і групове значення та охоплює весь складний психолого-соціологічний

комплекс впливу суспільного, політичного та культурно-побутового ряду. В центрі цього перетину потрапляє твір мистецтва та його соціологічний аналіз. Завданням художньої концепції є “розкрити та усвідомити в площині позитивного дослідження генетичну залежність художнього твору як явища цих факторів” [2: 74].

4) розвиток творчих здібностей, що полягає у завбаченні наявності різниці між звичайною обдарованістю та творчо продуктивною обдарованістю, що включає виникнення творчого результату та обов’язкового глибокого захоплення справою. “Виходячи з цього не пристосування до природного таланту, не підлаштування під нього, а його ціленаправлений розвиток системою науково розроблених та суспільно корисних вимірів повинно визначати всю культурно-виховну роботу суспільства”. “Формула таланту” включає в себе вміння та бажання систематично працювати над розвитком своїх здібностей [7: 169].

5) потреба ствердження свого смаку. Заперечення стереотипно завченої “фрази-оцінки” яка розвиває смак з “ярликами” та загальними визначеннями; губиться самостійність сприйняття та прищеплюється навичка “бачити чужими очима та говорити чужою мовою”. Проблема виховання власного смаку – це насамперед не результат зовнішнього примусу, а процес освіти внутрішньої особистісної оцінки та її співпадання з оцінкою інших людей [2: 117].

Розглядаючи майстерність як структурний елемент професійної компетенції, що включає володіння знаннями, уміннями і здібностями, необхідними для роботи за фахом при одночасній автономності і гнучкості в частині рішення професійних проблем обов’язковим на нашу думку є включення таких особливостей як:

1) наявність евристичної діяльності так як евристичний процес пошуку творчої дії має динамічний характер в розробці нових способів вирішення творчих задач та засобів управління пошуком цих задач та проблем, а також є забезпеченням розумового надзахоплення невідомим та очікуваним результатом [5].

2) залучення чуттєвої та інтелектуальної інтуїції. Видатний психолог П.Енгельмейер підкреслював, що творча особистість є єдністю трьох факторів: чуттєвого, дискурсивного, активного. Емоційно-практичні дії людини – це активний фактор; дискусивний – логічне, розумове пізнання; чуттєвий - це чуттєва інтуїція завдяки якій виникає творчий стрибок думки, несвідоме захоплення творчим актом, як творче натхнення. Художня інтуїція народжує особливе сприйняття, гостроту бачення, проникливість, спостережливість, народжує фантазію.

3) вміння мислити цілісним художнім образом. Головна цінність виразного художнього образу – почуття, глибоко захоплюючі емоції. Поглиблене пізнання художнього образу йде від змісту та форми. Художній образ неначе ділиться на зовнішній, чуттєвого сприйняття та зовнішній, що має матеріальну оболонку. В цьому розумінні і зміст і форма відображення життя, а тому вони взаємопов’язані в цілісний образ. Майстерність не може бути тільки форми та змісту, вона – цілісна та динамічна [7].

4) вільне володіння образотворчими засобами. Майстерність полягає у вмінні бачити нове та глибоко аналізувати його через засоби мистецтва, тому що воно передбачає вільне, доведене до автоматизму, володіння засобами та технікою мистецтва. Поза вміння вільного володіння образотворчими засобами не може виникнути художній образ та взагалі художній твір.

5) неперервність творчої освіти. Професійна майстерність досягається власними неперервними зусиллями та свідомою направленістю. Самоосвіта є той самопошук, самобудова, що засвідчує про гостре самоусвідомлення себе, своєї суті.

Характеризуючи сутнісні ознаки компетентності, зазначимо, що психолого-педагогічна культура майбутнього вчителя образотворчого мистецтва займає провідне місце та включає: здатність визначати проблему; вміння підготувати період натхнення; виховання волі та цілеспрямованості; самоорганізацію та вміння управляти собою. Розвиток рефлексивного творчого мислення, усвідомлення його значення для творчого вирішення професійних завдань сприятимуть активізації пізнавальної діяльності майбутніх вчителів образотворчого мистецтва та систематичної роботи з підвищення ними своєї професійної компетентності.

Розвиток рефлексії необхідно починати з самих перших кроків формування професійних якостей, тому по відношенню до всіх інших якостей рефлексивність виступає як координуючий, організуючий і інтегруючий початок. Ступінь її сформованості проявляється в тому, наскільки педагог опиняється в стані скоординувати і інтегрувати всі інші свої якості для ефективної реалізації професійної діяльності. Рефлексивна діяльність професіонала розвиває його здатність бачити проблеми власної професійної діяльності, модифікувати її за рахунок своїх внутрішніх

ресурсів, самостійно здійснювати свій вибір, приймати відповідальність за свої рішення [8: 124]. Розвиток рефлексії в діяльності професіонала стає його першочерговим завданням.

Висновки. Дані елементи професійної компетенції майбутніх вчителів образотворчого мистецтва, такі як художньо-естетична освіченість, майстерність, психолого-педагогічна культура, рефлексія, забезпечать ефективне використання здібностей, що дозволяє плідно здійснювати професійну діяльність згідно вимогам до сучасного вчителя образотворчого мистецтва. Сформованість даної групи структурних елементів професійної компетенції відповідає акмеологічному поняттю професіоналізму особистості, під яким розуміється якісна характеристика фахівця, що відображає високий рівень професійно важливих якостей, креативності, адекватності, ціннісних орієнтацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байденко В.И. Концептуальная модель государственных образовательных стандартов в компетентностном формате (дискуссионный вариант): Материалы ко второму заседанию методологического семинара. – М.: Издательский центр проблем качества подготовки специалистов. – 2004. – 19с. [Электронный ресурс]. http://www.rc.edu.ru/rc/bologna/works/baidenko_1l_sod.pdf
2. Бакупинский А.В. Исследования и статьи / А.В. Бакупинский. –М.: Советский художник, 1981. – 350 с.
3. Брате Т.Г. Из опыта развития общей культуры учителя / Т.Г. Брате // Педагогика. – 1993. – №2. – С. 70-74.
4. Галямина И.Г. Проектирование государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования нового поколения с использованием компетентностного подхода: Материалы к четвертому заседанию методологического семинара «Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы» – М.: Издательский центр проблем качества подготовки специалистов. – 2004. – 66с.
5. Гончаренко Н.В. Гений в искусстве и науке. / Н.В. Гончаренко – М., 1991. – 432 с.
6. Громкова М.Т. Педагогические основы образования взрослых. - М.: МСХА, 1993. – 166 с.
7. Громов Е.С. Природа художественного таланта// Марксистско-ленинская эстетика и художественное творчество. – М.: прогрес, 1980. – 405с.
8. Деркач А. Акмеология : учеб. пособие / А. Деркач, В. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с.
9. Дистерверг А. Назначение и цель жизни человека и учителя// Учитель. – М., 1991. 8. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс – М.: Педагогика, 1986. – 346 с.
10. Фролов Ю.В., Махотин Д.А. Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов // Высшее образование сегодня, 2004. – № 8. – с. 34-41.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Стрітьєвич Тетяна Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри хореографічних дисциплін, образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Коло наукових інтересів: формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва.